

CIVILNÍ PRÁVO PROCESNÍ A JEHO ZÁSADY

Civilní právo procesní pro vyšší justiční úředníky I

Jaro 2020

I. Civilní proces a civilní právo procesní

Základní otázka

- **Jak lze řešit případ, kdy vám někdo zasahuje (ruší) nějaké Vaše subjektivní soukromé právo (např. vlastnické)?**
- **Svépomoc - § 14 OZ**
- **Civilní proces**

Druhy procesu (soudnictví)

- **Civilní**
- Trestní
- Správní

- Ústavní

Civilní proces a civilní právo procesní

- **Civilní proces** - postup soudu, event. jiných rozhodujících subjektů, účastníků a dalších subjektů při poskytování ochrany porušeným nebo ohroženým subjektivním právům a zákonem chráněným zájmům vyplývajícím z soukromoprávních vztahů, jakož i procesní vztahy, které mezi těmito subjekty při této činnosti vznikají
- Civilní proces je možné chápat v širším nebo užším (pouze nalézací sporný proces) pojetí
- **Civilní právo procesní** – soubor norem a zásad upravujících civilní proces

Rozlišení práva hmotného a procesního

- Jaké kritérium zvolit?
- Možnosti:
 - Povaha předpisu – nelze použít obecně
 - Dle předmětu právní regulace – normy regulující lidské **chování v řízení** zaměřeném na poskytování soudní ochrany před soudními orgán
- Příklady - § 13, 1040, 1041 OZ mají procesní charakter

DRUHY CIVILNÍHO PROCESU

A/ Nalézací řízení

B/ Vykonávací (exekuční) řízení

C/ Insolvenční řízení

D/ Řízení podle části V. OSŘ

E/ Rozhodčí řízení

F/ Smírčí a zajišťovací

A/ Nalézací řízení

- Soud
 - Deklaruje, co je právem
 - Konstituuje nový právní vztah
- Nalézací řízení může mít povahu sporného i nesporného řízení

Sporné a nesporné řízení

- Základní rozdíly:
 - Povaha vydaného rozhodnutí
 - Uplatnění zásad
 - Způsob právního zakotvení
 - Vymezení okruhu účastníků řízení
 - Postavení účastníků
 - Funkce
 - Soudní poplatek

Diferenciace nalézacího řízení

Sporné řízení

- Deklaratorní rozhodnutí
- Reparační funkce
- Systém dvou stran v kontradiktorním postavení
- Dispoziční a projednací zásada
- Formální vymezení stran
- Procesní úprava se hodí pro jakýkoliv spor

Nesporné řízení

- Konstitutivní rozhodnutí
- Preventivní funkce
- Účastníci nejsou vzájemnými odpůrci
- Zásada oficiality a vyšetřovací
- Účastenství je někdy vymezeno materiálně
- Procesní úprava je vždy šita na míru hmotnému právu

B/ Vykona vací (exekuc ní) ří zení

- Nucená (za pomoci státn ěmocensk ěho donucení) realizace povinnosti uvedené v exekuc ní m titulu v p ří pad ě, že dlužník neplnil dobrovolně
- Upraveno v:
 - Část VI. OSŘ - § 251 a násl.
 - EŘ (zákon č. 120/2001 Sb.)
- Nemusí nutně následovat po nalézac í m ří zení
- Zásadně má strukturu sporn ěho ří zení

B/ Vykonávací(exekuční) řízení

- Vybrané způsoby výkonu rozhodnutí na:
- Peněžité plnění
 - Srážky ze mzdy
 - Prodej movitých věcí
 - Příkázání pohledávky
 - Prodej nemovitostí
 - Zřízení soudcovského zástavního práva
 - (Pozastavení řídičského oprávnění – dle EŘ)
- Nepeněžité plnění
 - Rozdělení věci
 - Vyklizení
 - Odebrání věci
 - Provedení prací a výkonů
- Poddlužnická žaloba

C/ Insolvenční řízení

- Právní úprava – zákon č. 182/2006, Sb. insolvenční zákon
- Insolvenční řízení slouží k řešení **úpadku**
- Úpadkem je situace, kdy dlužník (úpadce) má **více věřitelů** a
 - buď jeho pasiva převyšují aktiva (**předlužení**), nebo
 - je v **platební neschopnosti**
- Prvky nalézacího i vykonávacího řízení
- Jednotlivé formy:
 - Konkurs
 - Reorganizace
 - Oddlužení

D/ Řízení podle části V. OSŘ

- Přezkum rozhodnutí správních orgánů v soukromoprávních věcech
- **Hybridní řízení**, obsahující prvky nalézací i přezkumné
- Řízení má **nespornou** povahu

E/ Rozhodčí řízení

- Alternativa k soudnímu řešení sporu
- Přenos pravomoci rozhodnout spor z civilních soudů na rozhodce
- Předpoklady realizace rozhodčího řízení:
 - A/ Rozhodčí smlouva
 - Smlouva o rozhodci
 - Rozhodčí doložka
 - B/ Arbitrabilita sporu
 - Lze ve spotřebitelských věcech?

E/ Rozhodčí řízení

- Požadavky na osobu rozhodce
- Stále rozhodčí soudy a rozhodčí řízení ad hoc
- Role civilního soudu v rozhodčím řízení
 - Pomocná
 - Kontrolní

E/ Rozhodčí řízení

- Výsledek rozhodčího řízení:
 - Usnesení rozhodců
 - Rozhodčí nález
 - Pro strany závazný
 - Exekuční titul

- Je možné nechat rozhodčí nález přezkoumat? Kým? Za jakých podmínek?

F/ Smírčí, předběžné a zajišťovací řízení

- Smírčí řízení – prétorský smír - § 67 a násl. OSŘ
- Předběžné opatření - § 74 a násl. OSŘ
 - Lhůty pro rozhodnutí
 - Jistota
 - Pouze na návrh
 - Zvláštní případy:
 - Domácí násilí
 - Úprava poměrů dítěte
- Zajištění důkazu - § 78 a násl. OSŘ
- Zajištění předmětu důkazního prostředku ve věcech týkajících se práv z duševního vlastnictví - § 78b a násl. OSŘ

Teoretické koncepce civilního procesu

Liberální koncepce

- **Individualistické pojetí**
 - CP slouží pouze k prosazování soukromých zájmů stran
 - promítá se do role soudu a stran
- **Strany**
 - rozhodují o tom, zda k řízení dojde a co bude jeho předmětem
 - mohou **nakládat skutkovým stavem**; povinnost pravdivosti neplatí
- **Role soudu**
 - slabá, pasivní
 - skutkový stav vymezený stranami je pro něj závazný

Sociální koncepce

- **Účel CP**
 - nejen ochrana individuálních zájmů, ale také ochrana právního (tím i sociálního) míru
 - každý spor je sociální zlo, které je nutno co nejrychleji a nejlevněji překonat; rozsudek by měl odpovídat skutečnému hmotněprávnímu stavu
- **Omezení ryziho pojetí projednací zásady**
 - strany – povinnost pravdivosti a úplnosti
 - soud – materiální vedení řízení (dotazovací, poučovací a vysvětlovací povinnost)

Základní prameny civilního procesu

- Mezinárodní prameny – zejména čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod
- Ústava
- Listina
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních
- Zákon č. 120/2001 Sb., exekuční řád
- Zákon č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon
- Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení
- Zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících FO a PO - § 75 a násl.

Základní prameny civilního procesu II.

- Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích
- Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích
- Zákon č. 86/1996 Sb., o advokacii
- Zákon č. 358/1992 Sb., notářský řád
- Zákon č. 131/2002 Sb., o řešení některých kompetenčních sporů

- Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy
- Vyhláška č. 177/1996 Sb., advokátní tarif

II. Základní principy civilního procesu

Zásady civilního procesu

- Zásady (principy) vyjadřují **základní ideje**, na nichž je proces vybudován
- Význam – zejména při interpretaci předpisů a při legislativní činnosti
- Vyplývají z různých ustanovení procesních předpisů, ale obvykle nejsou výslovně upraveny

Základní principy

- principy vycházející z práva na spravedlivý proces (principy fungování soudnictví)
- principy civilního procesu (odvětvové principy)

Přehled odvětvových zásad civilního procesu

- zásada dispoziční a zásada oficiality
- zásada projednací a zásada vyšetřovací
- zásada poctivosti, pravdy
- zásada jednotnosti řízení a zásada koncentrační
- zásada ústnosti
- zásada přímosti
- zásada veřejnosti
- zásada procesní ekonomie
- zásada oboustranného slyšení
- zásada volného hodnocení důkazů a legální teorie důkazní

Zásada dispoziční a zásada oficiality

DISPOZIČNÍ ZÁSADA

- Typická pro sporné řízení
- **Strany rozhodují o**
 - **Zahájení řízení** (žaloba)
 - Vymezení **předmětu řízení** (žalobní petit a skutková tvrzení)
- Soudce je předmětem řízení **vázán**
- Platí též pro **opravná řízení**
- Strany mohou **předmět řízení měnit** (změna žaloby)
- Strany mohou též přivodit **předčasné Skončení řízení** (zpětvzetí žaloby, klid řízení, vzdání se nebo zpětvzetí odvolání, uznání nároku, smír)

ZÁSADA OFICIALITY

- Typická pro nesporná řízení
- I ve sporném řízení, bylo-li řízení žalobou zahájeno, **postupuje v něm soud i bez dalších návrhů**, tj. *ex offico* (§ 100 odst. 1 OSŘ), např.
 - I bez návrhu doručuje písemnosti a předvolává svědky
 - I bez návrhu nařizuje jednání a toto jednání vede atd.
- Strany jsou povinny poskytovat soudu **součinnost** (§ 6 OSŘ)
- **Účelem** je rychlost, jednoduchost a nenákladnost řízení

Zásada projednací a zásada vyšetřovací

PROJEDNACÍ ZÁSADA

- Typická pro sporné řízení
- Iniciativa a odpovědnost za objasnění skutkového stavu leží především na **stranách**
- **Skutkové přednesy** musí uvést do řízení **strany**
- **Dokazování**
 - Zásadně je na **stranách**, aby navrhovaly důkazy
 - Poučovací povinnost soudce
 - Oprávnění soudce vykonat dokazování *ex offio* (§ 120 odst. 2 OSŘ)

VYŠETŘOVACÍ ZÁSADA

- Především typická pro nesporná řízení
- Odpovědnost za zjištění skutkového stavu leží zásadně **na soudu**
- Strany jsou povinny poskytovat soudu **součinnost** (§ 6 OSŘ)
- Neuplatňují se zde břemena tvrzení ani důkazní stejně jako ve sporném řízení

Zásada poctivosti

- Zavazuje všechny procesní subjekty a osoby zúčastněné na řízení
- Nejvýznamnější projev: povinnost k **poctivému procesnímu jednání**
- V rozporu s ním by bylo
 - Uvádění nepravdivých přednesů
 - Vnitřně rozporné procesní jednání
 - Zneužití práva

Zásada jednotnosti řízení a zásada koncentrační

ZÁSADA JEDNOTNOSTI ŘÍZENÍ

- Řízení se nečlení na určité fáze/úseky

ZÁSADA KONCENTRAČNÍ

- Řízení by mělo být pokud možno jednoduché, rychlé a levné
- Toho nelze dosáhnout, pokud bude protahováno neustále novými skutkovými přednesy a důkazními návrhy – ty musí být soustředěně uvedeny do řízení co nejdříve
- K tomu slouží zejména:
 - Povinnost součinnosti uložená stranám (§ 6 OSŘ)
 - Materiální vedení řízení soudem
 - Prekluze opožděných přednesů a důkazních návrhů (§ 118b OSŘ)
 - Zákaz novot v odvolacím řízení (§ 205a OSŘ)
 - Separace nákladů (§ 147/1 OSŘ)

Zásada ústnosti a zásada písemnosti

- **Otázka formy procesních úkonů stran a soudu**
 - moderní civilní proces preferuje ústnost (nikoliv ale výlučně)
- **Žaloba** – písemná
- **Vyjádření k žalobě** – zpravidla písemné
- **Příprava jednání** – písemná či ústní
- **Jednání** - ústní
 - K projednání věci se zásadně nařizuje jednání (§ 115 OSŘ)
 - **Základem rozhodnutí může být jenom to, co bylo ústně projednáno**
 - Výjimka § 115a
- **Rozsudek** – Ústně vyhlášen, písemně vyhotoven
- **Opravné prostředky**
 - Písemné
 - Výjimky z ústního projednání opravných prostředků
 - Veřejné vyhlášení (v případě dovolání nikoliv ústní, ale vyvěšením na úřední desce)
- **Rozkazní řízení a řízení o žalobách na ochranu držby**
 - Výlučně procesní povaha

Zásada přímosti

- Základem rozhodnutí může být jenom to, co se odehrálo přímo před samotným nalézacím soudem (soudcem)
- Umožňuje volné hodnocení důkazů soudcem
- **Několik podob přímosti**
 - Věcná (formální) - **dokazování se provádí při jednání před soudem, který o věci rozhoduje** (mimo zajištění důkazů a dožádání)
 - Materiální (objektivní) - vyžití těch důkazních prostředků, které představují **bezprostřední pramen poznání skutečnosti**
 - Osobní - **rozhodnout ve věci může jenom soudce, který věc projednal**
 - Časová - objasňování skutkového stavu by mělo probíhat **kontinuálně**; hodnocení důkazů nesmí být příliš **časově vzdáleno** od jejich provádění

Zásada veřejnosti

- **Jednání** je veřejné; může se jej zúčastnit **kdokoliv**
- **Význam**
 - Ochrana před kabinetní justicí
 - Prostředek udržování důvěry veřejnosti v soudy
- **Výjimky** viz § 116 OSŘ
- **Rozsudek** se vyhláší **vždy veřejně** (§ 156/1 OSŘ), i kdyby byl vynesena bez nařízení jednání nebo i kdyby byla veřejnost vyloučena

Zásada oboustranného slyšení (kontradiktornosti)

- Kontradiktornost můžeme chápat ve dvou rovinách:
 - Zásada civilního procesu – vyjadřuje protichůdné postavení stran ve sporném řízení
 - Součást práva na spravedlivý proces – možnost účastníků vyjádřit se ke všem skutečnostem, důkazům, návrhům...

Zásada procesní ekonomie

- Řízení by mělo být pokud možno **jednoduché, rychlé a levné**
- K tomu slouží zejména:
 - Postup soudu v řízení *ex offio*
 - Povinnost součinnosti uložená stranám (§ 6 OSŘ)
 - Materiální vedení řízení soudem
 - Prekluze opožděných přednesů a důkazních návrhů (§ 118b OSŘ)
 - Povinnost projednat věc při jediném jednání
 - Zákaz novot v odvolacím řízení (§ 205a OSŘ)
 - Separace nákladů (§ 147/1 OSŘ)

Zásada volného hodnocení důkazů a legální teorie důkazní

ZÁSADA VOLNÉHO HODNOCENÍ DŮKAZŮ

- § 132 OSŘ
- Zákon neukládá soudci jakou důkazní sílu (věrohodnost) má přikládat jednotlivým důkazním prostředkům

LEGÁLNÍ TEORIE DŮKAZNÍ

- Důkazy mají *a priori* předepsanou důkazní sílu
- Překonaná koncepce

Zakotvení práva na spravedlivý proces

- Čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod
 - Aplikuje se ve věcech týkajících se občanských práv a závazků nebo trestních obvinění (autonomní výklad)
 - Judikatura ESLP
- Čl. 14 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech
- Hlava pátá Listiny základních práv a svobod

Právo na spravedlivý proces

- Procesní charakter
- Zachování základních pravidel pro soudní řízení

Principy vycházející z práva na spravedlivý proces (principy fungování soudnictví)

- právo na přístup k soudu
- právo na účinné prostředky nápravy
- **organizační principy** (nezávislost soudu, nestrannost soudu, princip zákonného soudce)
- **principy týkající se průběhu řízení** (spravedlnost řízení obecně, princip plné jurisdikce, zásada rovnosti zbraní a zásady s ní související, tj. právo na právní pomoc a právo na tlumočníka, právo být přítomen projednání vlastní věci, právo být slyšen, princip kontradiktornosti, ústavně konformní průběh dokazování, veřejnost a ústnost jednání)
- **zásady týkající se rozhodnutí soudu** (předvídatelnost rozhodnutí, náležité odůvodnění, veřejné vyhlášení rozsudku)
- **přiměřená délka řízení**

Právo na přístup k soudu

- Čl. 36 LZPS
- Každý by měl mít právo domáhat se soudní ochrany
- Lze toto právo omezit? Jakým způsobem?

Přiměřená doba řízení

- Pro civilní proces je typické, že zákon nestanovuje pro soud lhůty (výjimky)
- Odpovědnost za škodu státu
- Kárné provinění soudce
- Prostředky nápravy:
 - Návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu - § 174a zákona 6/2002 Sb.
 - Stížnost na průtahy dle § 164 zákona č. 6/2002Sb.

Organizační principy

- Nezávislost soudu
- Nestrannost soudu – zejména nesmí být podjatý - § 14 a násl. OSŘ
- Princip zákonného soudce (včetně zřízení soudu zákonem) – čl. 38 LZPS

Zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a soudců I.

- Základní předpoklad pro naplnění funkce soudnictví
- Vyplývá z mnoha právních předpisů různé právní síly:
- Čl. 81 a čl. 82 Ústavy
- Čl. 36 Listiny základních práv a svobod
- Čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod
- § 1 a § 79 zákona o soudech a soudcích

Zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a soudců II.

- Je možné rozlišit:
 - Institucionální nezávislost soudů
 - Funkční nezávislost soudců

Institucionální nezávislost

- Nezávislost na „ostatní“ státní moci ve státě
- Samostatné organizační uspořádání a úprava pravomoci soudů
- Nemožnost přezkumu, rušení nebo změny rozhodnutí soudu jinými orgány než soudy
- Zákaz ovlivňování soudců a přísedících ze strany kohokoliv (§79/2 zákona o soudech a soudcích)

Funkční nezávislost

- Soudce je při rozhodování vázaný pouze zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu – Čl. 95 Ústavy
- Nejde obecně říct, že je vázán celým právním řádem
- Soudce je oprávněn posoudit soulad právního předpisu nižší právní síly se zákonem –
 - a) pokud je v souladu – je povinen se jím řídit
 - b) pokud je v rozporu – podzákonný předpis se neaplikuje v konkrétním projednávaném případě

Záruky soudcovské nezávislosti a nestrannosti

- Samotná osobnost soudce
 - Předpoklady § 60 zákona o soudech a soudcích
- Neodvolatelnost a nepřeložitelnost
- Inkompatibilita(neslučitelnost) funkcí
- Způsob ustanovování soudců – jmenování hlavou státu na časově neomezenou dobu
- Ústnost a veřejnost jednání
- Kárná odpovědnost
- Imunita soudce
- Ústnost a přímost jednání
- Tajnost porad o hlasování
- Hmotné zabezpečení

Zásada zákonného soudce

- Čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod:
 - „Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.“
- Vyloučení ovlivňování a manipulování s věcmi
- Předem jsou zákonem stanovena pravidla, který soud a v jakém složení (obsazení) bude ve věci rozhodovat
- Tato zásada se projevuje v institutech:
 - Příslušnost soudu
 - Obsazení soudu
 - Vytvoření rozvrhu práce (§41 zákona o soudech a soudcích)
 - Podjatost soudce (§ 14 a násl. OSŘ)

Principy týkající se průběhu řízení

- Zejména:
 - Spravedlnost řízení (obecně)
 - Zásada rovnosti zbraní a zásady s ní související
 - Princip kontradiktornosti
 - Ústavně konformní průběh dokazování
 - Veřejnost a ústnost jednání
 - Zásady týkající se rozhodnutí soudu